

ÁRPÁD-HÁZI KONSTANCIA LEÁNYAI ÉS SZEREPÜK KÖZÉP-EURÓPÁBAN

KORNÉLIA KOLÁŘOVÁ TAKÁCSOVÁ

KIVONAT: A tanulmány a 13. századi hercegnők szerepével foglalkozik Magyarországi Konstancia leányainak példája alapján. A cseh királyné, Konstancia először III. Béla magyar király lányaként kerül bemutatásra. I. Přemysl Otakar cseh királlyal kötött házassága után azonban nemcsak a későbbi cseh uralkodónak adott életet, hanem leányoknak is, akik a jelen tanulmány témájául szolgálnak. A leányok közül kettőt, Juditot és Annát, a kor hagyományainak megfelelően a szomszédos országokba (Ausztriába és Sziléziába) adták férjhez, akárcsak évekkel korábban Magyarországi Konstanciát. A tanulmány kitér az általuk betöltött politikai és kulturális szerepkörökre, amelyek alapján bemutatjuk a királynéok 13. századi küldetését – nevezetesen a közép-európai régió különböző országai közötti politikai, szellemi és kulturális kapcsolatok és kötelékek erősítését. A tanulmány ezután arra a leányra összpontosít, aki úgy határozott, hogy életét Istennek szenteli, és a 13. században az új lelkiség fontos képviselőjévé vált, miután megalapította az első klarissza kolostort az Alpoktól északra fekvő területen. Ő Csehországi Szent Ágnes, aki a prágai óvárosban lévő Ágnes-kolostor apátnője lett. A tanulmány Magyarországi Konstancia és Csehországi Ágnes kapcsolatát állítja a középpontba; ők alapítóként ugyanabban az időszakban hozták létre a női lelkiség két legfontosabb központját a Cseh Királyságban: a Tišnov melletti Předklášteřiben és a Prágában található kolostorokat.

Mivel e két kolostor a két ország kialakulóban lévő gótikájának legfontosabb példái, a tanulmány a két rendház építészetét is elemzi, mégpedig a magyarországi környezethez – a Magyarországi Konstancia szülőföldjéhez – köthető lehetséges kapcsolódási pontokkal összefüggésben. E két kolostor

művészettörténeti szempontból a margitszigeti domonkos kolostorhoz és a wrocławai klarissza kolostorhoz is kapcsolódik, amelyet Csehországi Anna alapított Csehországi Ágnes példája alapján. Végül a tanulmány Magyarországi Konstancia egy másik, „képzeletbeli” leányát, Vileminát helyezi a középpontba. Annak ellenére, hogy Vilemina valószínűleg nem Konstancia leánya volt, alakja mégis jól példázza a cseh királyné jelentőségét, származását és lelkiségét.

KULCSSZAVAK: Magyarországi Konstancia, Csehország királynője, 13. század, női lelkiség, női kolostorok, klarissza nővérek, Csehországi Ágnes, Předklášteří u Tišnova, prágai Szent Ágnes-kolostor, Csehországi Anna

The Daughters of Constance of Hungary from the House of Árpád and their Role in Central Europe

ABSTRACT: The study deals with the roles of princesses in the 13th century, using the example of the royal daughters of Constance of Hungary. First, the Czech Queen, Constance of Hungary is introduced as the daughter of King Béla III of Hungary. However, after her marriage to the Bohemian king Přemysl Otakar I, she became the mother not only of the future Bohemian king, but also of daughters, who are the subject of the study. Two of the daughters, Judith and Anna, following the tradition of the time, were married off to neighbouring countries (Austria and Silesia) as was Constance of Hungary several years earlier. The study discusses their political and cultural roles, on the basis of which the mission of the royal daughters during the 13th century is presented, namely strengthening political, spiritual and cultural ties and relations between the various countries of the Central European region. The study then focuses on one of their daughters, who decided to devote her life to God and became an important representative of the new spirituality in the 13th century, after she founded the first convent of Poor Clares north of the Alps. She was St. Agnes of Bohemia, who became abbess of the Agnes Monastery in the old town of Prague. The study focuses on the relationship between Constance of Hungary and Agnes of Bohemia, also as foundresses who established two of the most

important centres of female spirituality in the Czech Kingdom in the same period: the monasteries in Předklášteří by Tišnov and in Prague.

As both examples are the most important examples of the emerging Gothic of their country, the study also examines the architecture of both monasteries with their specific possible links to the Hungarian setting, the country of origin of Constance of Hungary. The art-historical connections of these two monasteries are also linked to the convent of the Poor Clares in Wrocław, which was founded by Anne of Bohemia on the model of Agnes of Bohemia, and also to Dominican Convent on Margeret Island. Finally, the study focuses on another, imaginary, daughter of Constance of Hungary: Vilemina. This example (although it is probably not her daughter) also highlights the importance, origins and spirituality of the Czech Queen, Constance of Hungary.

KEYWORDS: Constance of Hungary, queen of Bohemia, 13th century, female spirituality, women's convents, Poor Clares, Agnes of Bohemia, Předklášteří u Tišnova, Agnes Monastery in Prague, Anne of Bohemia

Bevezetés

Tanulmányomban az Árpád-dinasztia leszármazottja, Árpád-házi Konstancia cseh királyné (1. kép) leányait szeretném bemutatni. Ketten közülük, csakúgy, mint anyjuk, gyermek- és fiatalkorukat otthonukon kívül töltötték. Ezzel megkezdték azt az életfeladatukat, amely gyakran az uralkodócsaládok fiatal leányai számára küldetésé is vált: a szomszédos országokba házásították ki őket, hogy megerősítsék az uralkodócsaládok közötti dinasztikus kapcsolatokat.¹ Konstancia leányai között azonban olyanokat is találunk, akik Krisztusnak szentelték életüket, és koruk szellemi életének fontos alakjaivá váltak.² Végezetül pedig szeretném felvázolni Konstancia királyné és leányai

1 A Přemysl-dinasztia asszonyairól és leányiról lásd bővebben Matla 2021, 135–163.

2 Ehhez lásd Klaniczay 2002.

1. kép. Árpád-házi Konstancia ábrázolása a tišnovi Porta Coeli apácakolostor templom északi oldalán, Předklášteří u Tišnova, 19. század

2. kép. Árpád-házi Konstancia és férje, Přemysl I. Otakar a tišnovi Porta Coeli apácakolostor templom nyugati kapujának timpanonján, Předklášteří u Tišnova, 1240 körül

3. kép. A tišnovi Porta Coeli apácakolostor templomának nyugati fala, Předklášteří u Tišnova, 1240 körül

A képek forrása: Kornélia Kolářová
Takácsová felvételei

lehetséges – a forrásokban csak utalásszerűen említett – kapcsolatát, valamint Konstancia cseh királyné leányainak esetleges viszonyát édesanyjuk magyar gyökereihez.

Árpád-házi Konstancia (2. kép) III. Béla magyar király és első felesége, Châtilloni Ágnes leányaként született 1180-ban Esztergomban. Konstancia csak azt követően került a cseh királyi családba, hogy I. Přemysl Ottokár és Adelheid von Meissen első házasságát tisztázatlan okokból – valószínűleg 1198-ban vagy

1199-ben – érvénytelenítették.³ Ezt követően mintegy harminc évig élt férjével. Nyolc vagy kilenc gyermeknek adott életet, köztük a későbbi I. Vencel cseh királynak.⁴ Azzal, hogy utódot szült, és így biztosította a Přemysl-dinasztia folytatását, Konstancia a királynők fontos középkori küldetését teljesítette, egyúttal pedig korának egyik legjelentősebb asszonya volt Közép-Európában, mégpedig nemcsak mint szerető anya, hanem mint politikailag is határozott irányt követő királyné.⁵ Saját kolostorának megalapításával a Tišnov melletti Předklášteříben (3. kép) tartós emléket hagyott maga után, itt töltötte özvegyként utolsó tíz évét, és végső nyughelyére is itt talált.⁶ Tetteinek köszönhetően arra inspirálhatta leányait, hogy ne maradjanak passzívak, hanem szívesen vegyenek részt koruk politikai és vallási eseményeiben.

Csehországi Judit (Judita Přemyslovna) (1201–1230)

Árpád-házi Konstancia és I. Přemysl Ottokár elsőszülött leánya azután született, hogy első gyermekük, akit Vratislavnak neveztek el, 1201-ben, még csecsemőkorában meghalt. A leány a Judit nevet kapta, és nagyon fiatalon feleségül adták II. Bernhard Sponheim karintiai herceghez.⁷ Judit három fiút szült férjének, Ulrichot, Philippet⁸ és Bernhardot, valamint egy leányt, Margarethét. Az utolsóként született Bernhard születéséért valószínűleg életével fizetett.

A királynő életéről viszonylag kevés ismerettel rendelkezünk. Lehetséges, hogy házassága után többé nem találkozott édesanyjával. A forrásokból azonban tudjuk, hogy Judit elsőszülött fia, Ulrich, nagybátyjától, I. Vencel cseh királytól kapta a Břeclav-vidéket. Ez 1237-ben történt, Přemysl őrgróf felkelése után.

3 Vyskočil 1933, 28–29.

4 Kolářová Takácsová 2024, 106.

5 Konstancia politikailag igen tájékozott volt, amit az is bizonyít, hogy a pápai kúria többször is megkereste őt, hogy közvetítse követeléseiket az uralkodó felé. Lásd Vyskočil 1933, 53.

6 Árpád-házi Konstancia építési és adománygyűjtési tevékenységéről lásd pl. Kolářová Takácsová 2024, 104–120.

7 Žemlička 2002, 139.

8 Aquileia pátriárkája lett. Vyskočil 1933, 54.

Konstancia nyilvánvalóan ekkor találkozott az unokájával, és megtudta, hogy Ulrichnak adományozták Břeclavot és környékét, amely korábban a királyné birtoka volt. Konstancia minden bizonnyal beleegyezett a döntésbe.⁹ Johann von Viktring krónikás szerint Judit és Bernhard egyaránt a szlovéniai ciszterci kolostorban, Mariabrunnban (ma: Kostanjevica, Szlovénia) vannak eltemetve, amelyet 1234-ben alapított Judit férje.¹⁰ Házassága révén Judit így ha közvetve is, de részt vett szülőházaja fontos politikai kérdéseinek megoldásában.

Csehországi Anna (1204–1265)¹¹

Mintegy három évvel Judit születése után a királyi párnak egy másik leánya is született, akit Annának (4. kép) neveztek el. I. Přemysl Ottokár házassági politikája a 13. század első évtizedében Annát a fejlődő Sziléziába vezette, ahol I. Henrik lengyel fejedelem uralkodott. Annának Henrik herceg legidősebb fiához kellett feleségül mennie. Anna legendája szerint kisebbik hűgát, Ágnest, szintén Sziléziába akarták férjhez adni.¹² Mindkét nővér a trzebnicai ciszterci apácakolostorban tartózkodott, amely egyben oktatási központként is szolgált, ahová a Piast-családhoz kötődő nemes leányokat küldtek.¹³ Anna valószínűleg 1217 és 1218 között lépett házasságra II. (Jámbor) Henrik lengyel fejedelemmel.¹⁴ A házasságból tizenkét gyermek született. A mostani vizsgálat szempontjából érdekes annak az öt leánynak a neve, akiket rokonaik után neveztek el. Ezek közé tartozik

4. kép. Csehországi Anna pecsétje
Forrás: Wikimedia Commons

9 Novotný 1928, 680.

10 Žemlička 2002, 139.

11 Anna életrajza: MPH IVa.

12 Sládková 2013, 210.

13 Ratajczak 2005, 116–133.

14 Žemlička 2002, 139.

édesanyja, Konstancia, nővére, Ágnes, valamint unokatestvére, Árpád-házi Erzsébet neve.¹⁵ Anna életében jelentős fordulópontot jelentett az 1241-ben lezajlott lehnicei csata, amikor férje, II. Henrik a tatár invázióval szemben életét vesztette. Férje halála után Anna viszonylag nagy birtokkal rendelkezett.¹⁶ Fia, II. Boleszláv kiskorúsága alatt ő töltötte be a régens szerepét Sziléziában. Ráadásul megözvegyülve Anna fontos sziléziai kolostorok alapítójaként írta be magát a történelembe. Már 1242-ben fiával, Boleszlávval együtt ciszterci kolostort alapított a lengyelországi Krzeszówban¹⁷ megvalósítva ezzel férje tervét. Anna későbbi érdeme volt a Vörös Csillagkeresztes Lovagok (*Crucigeri equestris ordinis cum rubea stella*) megtelepedése Wrocławban, valamint az ottani Árpád-házi Szent Erzsébet kórház megalapítása. A Vörös Csillagkeresztes Lovagok már 1245-ben megérkeztek a sziléziai Wrocławba, de Anna és fiai csak 1253-ban bocsátották ki az alapítólevelet. (5. kép) A következő időszakban a rend gyorsan terjeszkedett egész Sziléziában. Wrocławban a keresztes kórház közelében minorita kolostort alapítottak. Anna már férje, Jámbor Henrik oldalán aktívan részt vett a kolostor alapításában és építésében.¹⁸ A herceg korai halála után a kolostor a tatár invázió következtében elpusztult, és Anna, aki ekkor már özvegy volt, úgy döntött, hogy vállalja a kolostor átfogó és költséges javítását és későbbi befejezését.¹⁹ Anna legfontosabb alapítása azonban, amelyre a legnagyobb figyelmet fordította, a szomszédos klarissza kolostor²⁰ volt (6. kép), amely 1256 óta élvezte családjá széles körű támogatását. 1257-ben a prágai Szent Ágnes-kolostorból apácákat költöztettek át ide. A wrocławai klarisszák kolostora nem sokkal alapítása után a trzebnicai ciszterci kolostorral együtt azon intézmények közé tartozott, ahová a sziléziai, de a lengyelországi Piast-dinasztiából származó leányok közül is azok kerültek be, akiket nem

15 A Gertrúd (valószínűleg Hedvig leánya, apátnő volt a trzebnicai ciszterci kolostorban, és Meráni Gertrúd magyar királynőről kapta a nevét) és a Hedvig (anyósa, Sziléziai Hedvig után) neveket választotta a többi leányának.

16 Sládková 2013, 211.

17 Cetwiński 1997, 31–37.

18 Sládková 2013, 212.

19 A kolostor épületéről lásd Kozaczewski 1960, 83–91.

20 Sutowicz 2006, 132.

5. kép. Keresztesek komendájának Szent Máté apostol-temploma, Wrocław, 13. század második fele. Forrás: Wikimedia Commons

6. kép. A wroclawi klarissza kolostor alapítása, Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu 4 F. 193, fol 156v, 14. század első fele. Forrás: Benešovská et al. 2022, 116.

szántak házasságra. Az 1260-as évektől kezdve a Piast család számos tagja a kolostor egyhajós templomában²¹ találta meg végső nyughelyét, amely szigorú egyszerűségével és szokatlanul lenyűgöző térrel rendelkezik. A wroclawi kolostor így az uralkodó dinasztia mauzóleuma²² lett (7. kép) a prágai kettős Szent Ágnes kolostor példáját követve, amelyről később lesz szó. Véleményem szerint a budapesti Margitszigeten egykoron álló domonkos apácakolostort, amely valószínűleg szintén kettős kolostor lehetett, Árpád-házi temetkezési helyül szánhatta IV. Béla. Ezt a királyi alapítást is a prágai kolostor példája ihlethette. A kettős kolostorhoz bővebben: Takács 2022, 90., 98., valamint az Árpád-házi temetkezési helyhez: Kolářová Takácsová 2016, 266–268.; Vyskočil 1933.

Anna 1256-ban halt meg, és a wroclawi klarisszák kolostorában temették el. Anna korának egyik legjelentősebb asszonya volt. A forrásokból tudjuk, hogy

21 Nem sokkal később itt épült a Szent Hedvig-kápolna, amely a templomhoz kapcsolódik.

22 Małachowicz 1973.

7. kép. Csehországi Anna sírja, Szent Jadwiga-kápolna a wroclawi klarissza kolostorban, Wrocław, 13. század második fele. Forrás: Wikimedia Commons

személyiségét valószínűleg nagymértékben befolyásolhatta anyósával, Sziléziai Hedviggel való kapcsolata, akivel gyakoribb kapcsolatban állt, mint édesanyjával, Árpád-házi Konstanciával. Vallásossága nagymértékben kapcsolódott hűgához, Prágai Szent Ágneshez, aki korának legjelentősebb női egyházi szereplője lett a Cseh Királyságban.

Prágai Szent Ágnes (1211–1282)²³

Árpád-házi Konstancia egy Ágnes nevű leánynak is életet adott, de ő korán meghalt. Később róla nevezték el Konstancia és I. Ottokár legfiatalabb leányát, a prágai Szent Ágnes-kolostor későbbi apátnőjét. (8. kép) Életműve a királyi pár leányai közül talán a legmeghatározóbb volt, mégis csak 1989-ben avatták szentté. Ágnes valószínűleg 1211-ben született. Gyermekkorában nővérével, Annával együtt

²³ Vyskočil 1933.

8. kép. Szent Ágnes ábrázolása a prágai Szent Ágnes-kolostor északi bejárata felett, Prága

9. kép. A Szent Szalvátor-kápolna, Ágnes lakóhelye és kápolnája, Szűz Mária-kápolna, Prága, 13. század

10. kép. Prágai Szent Ágnes kápolnája és sírhelye a háttérben, Prága, 13. század

A képek forrása: Kornélia Kolářová Takácsová felvételei

Trzebnicába küldték későbbi anyósához, Sziléziai Hedvighez. Ágnes leendő vőlegénye azonban érkezése után nem sokkal meghalt, így Ágnes rövid időn belül egy új kolostorban, Klosterneuburgban találta magát. Apja

házassági politikája azonban úgy alakult, hogy Ágnes Klosterneuburgban sem maradt sokáig.²⁴ Hazatérése után rövid ideig Doksanyban, a premontrei apáca-kolostorban élt.²⁵ A több sikertelen kiházasítási kísérlet után végül az általa alapított Szent Ágnes-kolostornak (Kláster Na Františku) (9. kép) szentelte életét.

24 A Stauff-házból származó II. Frigyes császár fiával, VII. Henrikkel kötött házassága is felmerült, majd III. Henrik angol királlyal, sőt magával II. Frigyes császárral kötött esetleges házassága is. Kuthan 1994, 323.

25 Vyskočil 1933, 64.

A kolostor a Cseh Királyság fontos szellemi és politikai központjává vált, és mintául szolgált Közép-Európa más alapításai számára. A kolostorkomplexum „Ágnes életművévé vált, amely tükrözi jellemét és gondolkodását, valamint a Přemyslidák királyi ház több generációjának erőfeszítéseit”.²⁶ A kolostor építése valószínűleg 1231-ben kezdődött, és gyorsan haladt. Már a kezdetektől fogva nyilvánvaló volt, hogy királyi alapításról van szó (Ágnes bátyja, I. Vencel cseh király támogatta), és nem egy klasszikus koldulórendi kolostorkomplexumról. Ez az alapítási szándék magának a kolostornak az építészetét is befolyásolta.²⁷ Először a Szent Ferenc-templom és a hozzá tartozó szentély épült meg. A következő építési fázisokban készült el a Szűzanya-kápolna és Ágnes személyes, két-szintes lakhelye²⁸ (10. kép), amelynek földszintjén egy magánkápolna helyezkedett el.²⁹ Ezek az építkezések, valamint a klarisszák más helyiségeinek kialakítása főként a 13. század második negyedében történtek. A Salvator-kápolna (11. kép. 12. kép) építését (amely a Szűzanya-kápolnához kapcsolódik) 1261-ben kezdték el. Mindkét kápolnát és a Szent Ferenc-templom szentélyét a Přemyslidák mauzóleumának szánták. (13. kép) A kolostorhoz kórház is tartozott, amely 1231 és 1232 között épült.³⁰ A női kolostor épületein kívül a Szent Ferenc-templom déli oldalán egy négyszög alakú minorita kolostorépületet is hozzáépítettek.³¹

1233-ban léptek a kolostorba az első, Trientből érkező nővérek, akikhez később cseh nővérek társultak. Szent Ágnes ünnepélyes bevonulása a kolostorba igen nevezetes volt. Hét püspök és az egész királyi család jelenlétében tette le örökfogadalmát,³² majd pedig a kolostor első apátnője lett.³³ A gyorsan bővülő új kolostor építészetének köszönhetően a Nyugat-Európában ekkor már virágkorát élő gótikus stílus fontos emlékévé vált a Cseh Királyságban. A kolostor jelentősége azonban az alaprajzában is rejlett, pontosabban a klarisszák és a

26 Soukupová 2013, 135.

27 Soukupová 1989, 48.

28 Lehetséges, hogy Ágnes anyjának, Konstancia királynénak is volt egy magánkápolnája Tišnovban. Bővebben lásd pl. Kolářová Takácsová 2024, 118.

29 Kuthan 1994, 236.

30 Joachimová 1968, 499.

31 Kuthan 1994, 327.

32 Vyskočil 1933, 15.

33 CDB III/I, 80., 87. sz.

11. kép. A Szent Szalvátor belső tere a prágai Szent Ágnes-kolostorban, Prága, 13. század

12. kép. Rurik Kunigunda cseh királyné (IV. Béla unokája) síremléke a prágai Szent Ágnes-kolostorban, Prága, 1285 után

A képek forrása: Kornélia Kolářová Takácsová felvételei

minoriták³⁴ kolostorainak egymáshoz kapcsolódásában. Az itt létrehozott kettős kolostor típusa, amelyhez később egy mauzóleum is tartozott, Közép-Európa más uralkodói kolostoralapításai számára is mintául szolgált. Egy férfi és egy női kolostor egy helyen való egyesítése egészen új volt a ferencesek környezetében – „mintha Prágai Szent Ágnes Assisi Szent Ferencet és Szent Klárát akarta volna egyesíteni egy kettős kolostorban, amint egykor a premontreiek tették”.³⁵ Wrocław mellett a Visztula-menti Zawichostban is épült kettős kolostor a lengyel Boldog Szalóme számára.³⁶ Ma már ezek közé sorolhatjuk a Margitszigeten lévő egykori domonkos apácakolostort is, amely Árpád-házi Margit

34 A minoritákat először 1241-ben említik. Bővebben lásd pl. Kuthan 1994, 324.

35 Schenkluhn 2000, 89.

36 Foltyn 2016, 55.

13. kép. I. Vencel sírja a prágai Szent Ágnes-kolostor Szent Ferenc-templom szentélyében, Prága, 13. század

14. kép. Öt cseh királynéfej ábrázolása az Szent Ágnes-kolostor Szent Szalvátor-káponájának bejáratán (az egyik Árpád-házi Konstanciát ábrázolja), Prága, 1260 után

A képek forrása: Kornélia Kolářová Takácsová felvételei

magyar hercegnő számára épült.³⁷ Talán erre vezethető vissza Csemegi József állítása, miszerint a cseh királyi család szolgálatában álló építészek egy része – különösen az Árpád-házi Konstancia szolgálatában álló ciszterci műhely tagjai – munkájuk után Magyarországra települt át, ahol IV. Béla szolgálatában dolgozhattak, különösen az épülőfélben lévő domonkos apácakolostoron.³⁸

A prágai Szent Ágnes-kolostor alapításának idején épült a tišnovi Předklášteří ciszterci apácakolostor is, amelyet Ágnes édesanyja, Konstancia alapított. (14. kép) A kutatók között egyetértés van abban, hogy az Ágnes-féle kolostorkomplexum egyes építési fázisai szerkezetüket tekintve rokonságban állhatnak a tišnovi kolostor épületeivel (15. kép), és esetleg más jelentős osztrák ciszterci

37 Feuerné Tóth 1971, 245–269.; Irásné Melis 1999, 291–312.

38 Csemegi 1951, 70–71.

15. kép. A prágai Szent Ágnes klarissza kolostor kerengője, Prága, 13. század
A kép forrása: Kornélia Kolářová Takácsová felvételei

kolostorokkal.³⁹ Ha elfogadjuk Csemegi József⁴⁰ tézisét, felmerül a kérdés, hogy a tišnovi építészek hogyan és miért kerültek IV. Béla magyar király szolgálatába. Ezen építőműhely akkor működött Magyarországon, amikor a tatárjárás okozta károk helyreállítása folyt. Csemegi úgy gondolta, hogy IV. Béla ebben a helyzetben külföldről is segítséget kért. A cseh királyi udvarral való rokoni kapcsolatát is kihasználta, és unokatestvéréhez, Prágai Szent Ágneshez fordult. Ágnes aligha utasíthatott vissza egy ilyen kérést, ezért a rendelkezésére bocsátotta az építőműhely egyes tagjait, akik akkoriban fejezték be a munkát Tišnovban (1233–1255). (16a-b. kép) A pontos évszám, amikor a műhely tagjai Magyarországra kerülhettek, azonban nem ismert. Csemegi

39 Líbal 1984, 150.

40 Csemegi 1951, 72.

16a. kép. A 13. századi budai Nagyboldogasszony-templom timpanonja, BTM, Budapest, 13. század. Forrás: Takács Ágoston felvétele

16b. kép. A tišnovi Porta Coeli apácakolostor temploma kapujának részlete, Předklášteří u Tišnova, 1240 körül. Forrás: Kornélia Kolářová Takácsová felvétele

a megállapodást 1250⁴¹ előttre datálta, amit tévesen Prágai Szent Ágnes halála évének vélt.⁴² Mindenesetre a műhely építési tevékenysége a Nagyboldogasszony-templomhoz köthető egészen 1260-ig, amikor hirtelen abbamaradt. Lehetséges, hogy az építészek és kőfaragók

41 Tudjuk, hogy az 1250-es évek elején egy rövid ideig a cseh és a magyar királyok közötti kapcsolatok nem voltak a legfelhőtlenebbek. Lásd Žemlička 2002.

42 Prágai Szent Ágnes 1281-ben halt meg.

egy része megöregedett, néhányan pedig a további esetleges tatár betörésektől való félelmükben elhagyták Magyarországot.⁴³

Csehországi Vilemína (Blažena Přemyslovna, 1210–1281 körül)

Konstancia és férje leánya lehetett egy bizonyos Vilemína,⁴⁴ akit eredetileg talán Blaženának hívtak. A cseh királyi családból való származását illetően jelentős kétségek merültek fel. Életéről egy 1300-as milánói inkvizíciós eljárás hiányos feljegyzéseiből⁴⁵ tudunk beszámolni. Ebben a cseh királyi házaspár feltételezett leányáról van szó. Vilemína állítólag Milánóban élt fiával, és tisztelői (a vilemiták vagy guglielmiták) jámbor életmódja miatt csoportosultak körülötte. A kihallgatások jegyzőkönyvei szerint Vilemínának gyógyító ereje volt, és bizonyos körökben szentként tisztelték, sőt a Szentlélek megtestesülésének tekintették.⁴⁶ Halálának feltételezett időpontja, 1281. augusztus 24-e után holttestét a Milánó közelében fekvő Santa Maria di Chiaravalle ciszterci kolostorban temették el. Születésének pontos évéről a dokumentumok nem szólnak.

Tetteiről és gondolkodásáról minden információ olyanok tanúságtételein alapul, akik valamiféle jámbor szeretettel viseltettek iránta.⁴⁷ A teológus Andreas Saramita tette róla a legtöbb tanúvallomást, és három másik tanúval együtt állítja Vilemína cseh származását.⁴⁸ Saramita a tanúvallomás egy másik részében még Árpád-házi Konstanciát is megemlíti Vilemína édesanyjaként a következő szavakkal: „Rafael arkangyal bejelentette az áldott Konstanciának, Szent Vilemina anyjának Vilemína megtestesülését, amint egykoron Gábel arkangyal bejelentette az áldott Máriának Krisztus megtestesülését.”⁴⁹ Konstan-

43 Kolářová Takácsová 2013, 252–253.

44 Vyskočil 1933, 54. A magyar szakirodalomban Szent Vilma vagy Szent Guglielma néven ismert. Lásd Falvy 2008; Kovács 2010.

45 Benedetti 1999.

46 Stará 2009, 32.

47 Stará 2009, 28.

48 Cseh származását harminchárom tanúból csak négyen említették. Stará 2009, 29.

49 Benedetti 1999, 172–173.

cia ebben a beszámolóban tehát Szűz Mária mellé emeltetett. Érdekes módon Vilemína apjának neve nem hangzik el, csak „Csehország királya” néven említik.⁵⁰ A választ arra a kérdésre, hogy miért hivatkoztak Konstanciára Vilemína „képzeletbeli” anyjaként, Marina Benedetti történész a pszeudojoachimita próféciában keresi, amely szerint a harmadik szellemkorszak kezdetén II. Přemysl Ottokár cseh király fontos szerepet töltene be.⁵¹

A korabeli cseh források hallgatnak Vilemína cseh királyi származásáról. František Palacký,⁵² aki 1837-ben a cseh történetírásban meghonosította az I. Přemysl Ottokár és Konstancia állítólagos leányáról szóló tézist, ezt a hallgatást azzal magyarázta, hogy a házaspár néhány gyermekének nevét nem őrizte meg a történelmi emlékezet. Bár elismerte, hogy Vilemína cseh királyi családból való származásának bizonyítása lehetetlen, Vilemínát mégis I. Přemysl Ottokár második házasságából származó leányai közé sorolta.⁵³ Josef Žemlička történész szkeptikus ebben a kérdésben: rámutat, hogy az egyetlen középkori forrás egy hiányos inkvizíciós jegyzőkönyv. Szerinte egy királylány aligha juthatott volna el Milánóba, ráadásul gyermekkel. Felhívja a figyelmet egy 19. századi írásra is, amely szerint Vilemína apáca volt, de mivel vétkezett, elhagyta a kolostort, és Milánóba költözött.⁵⁴

Az inkvizíciós jegyzőkönyv nem sokat foglalkozik Vilemína származásával. Lehetséges, hogy támogatói a származására való hivatkozással próbálták növelni tekintélyét, és még a Cseh Királyságot is meglátogatták, hogy igazolják ezt az állítást, „de a király ekkor már halott volt” – áll a feljegyzésben. Az ok azonban, amiért Vilemínát a cseh királyi családdal hozták kapcsolatba, összefüggésben lehetett azzal is, hogy Árpád-házi Konstancia kapcsolatban állt a ciszterci renddel, aki, mint már esett róla szó, fontos ciszterci kolostort alapított Morvaországban. Annak a hangsúlyozása, hogy Vilemína anyja, Konstancia

50 Stará 2009, 29.

51 Benedetti 1998, 27–28.

52 Palacký 1838, 75.

53 Palacký 1973, 122.

54 Žemlička 2002, 141.

nagy támogatója volt a ciszterci rendnek, elősegíthette kultuszának terjedését a Milánó melletti szintén ciszterci kolostorban.⁵⁵

Konstancia kapcsolata leányaival

Árpád-házi Konstancia mindhárom történelmileg igazolt, illetve állítólagos Vilemína nevű leánya fontos szerepet töltött be környezetében, a 13. század kulturális, történelmi és vallásos kontextusához illeszkedően. Ezen nők elsődleges feladata az volt, hogy biztosítsák férjeik családjának fennmaradását, azaz (lehetőleg) fiút szüljenek. Ám egy leány születése is fontos volt, hiszen a dinasztiák gyakran a házasságon keresztül erősítették az országaik közötti politikai kapcsolatokat. Konstancia ezt a küldetést maradéktalanul teljesítette. Megszülte a későbbi cseh királyt, és további fiakkal ajándékozta meg férjét, akik részt vettek az ország kormányzásában (morva örgrófként szolgáltak). Emellett özvegysege idején Konstancia jelentős mértékben részt vett a Přemyslidák dinasztiájának vallásos és reprezentatív tevékenységében, és fia, I. Vencel támogatásával ciszterci kolostort alapított a Tišnov melletti Předklášteřiben, amely a morva Přemyslidák végső nyughelye lett. Felmerül ezért a kérdés, hogy vajon kiteljesedett életével inspirálhatta-e leányait. A források úgy beszélnek Konstanciáról, mint a fiai közötti békéltetőről,⁵⁶ ám a leányaihoz fűződő viszonyáról többnyire hallgatnak.

Két leánya, hozzá hasonlóan, a Přemyslidák házassági politikájának részévé vált. A legidősebb leánya, Judit Karintiába házasodott, Anna leánya pedig sziléziai hercegnő lett. Bár Judit nem vonult be a történelembe jelentős alapítóként, a karintiai herceggel kötött házassága politikai előnyöket hozott a szülőföldjének. Fia, Ulrich szerezte meg a břeclavi területet, és így segített I. Vencelnek rendezni egy vitát a bátyjával.⁵⁷ Személyiségéről a már említett Johann von Viktring művében⁵⁸ olvashatunk, ahol a rászorulókon segítő asszonyként bukkan fel.

55 Bővebben: Stará 2009, 24–31.

56 Vyskočil 1933, 54.

57 Žemlička 2002, 157.

58 Nodl–Šmahel 2002, 74.

A részlet minden bizonnyal anyját, Konstanciát követő lelkivilágról tanúskodhat. Végső nyughelye a mariabrunni ciszterci kolostorban (ma: Kostanjevica, Szlovénia) szintén anyjához, Konstanciához hasonló lelkeségre látszik utalni. Arról azonban nincs adatunk, hogy anya és leánya a karintiai házasságkötés után valaha is találkoztak volna. Konstancia azonban minden bizonnyal kapcsolatba került unokájával, Judit fiával, amikor megkapta a břeclavi területet.⁵⁹

Konstancia leánya, Anna hamarosan Sziléziában találta magát, és természetesen kapcsolatot alakított ki későbbi anyósával, Hedviggel, aki szintén Árpád-házi Konstancia rokona volt. Sziléziai Hedvig nővére Meráni Gertrúd királyné volt, aki II. András magyar király – Konstancia testvérének – felesége volt. Anna és Konstancia kapcsolatát nem nagyon lehet kiolvasni a forrásokból. Egyik leányát mindenestre Konstanciáról nevezték el. Ez arra utalhat, hogy kedves emlékei voltak édesanyjáról. Nem tudjuk pontosan, hányszor találkozhattak, miután Anna Sziléziába ment férjhez. Valószínű, hogy I. Vencel és felesége megkoronázása vagy Ágnes ünnepélyes kolostorba vonulása alkalmával láthatták egymást.⁶⁰ Anna személyes kapcsolatban állt nővérével, Ágnessel. Eleinte mindketten a trzebnicai ciszterci kolostorba kerültek. Ágnes példáját követve Anna később kolostorokat alapított Wrocławban. A nővérek már csak azért is kapcsolatban állhattak egymással, mert mindketten ugyanannak a rendnek alapítottak fontos kolostorokat. Ezek az alapítói tevékenységek összekötötték Annát és Ágnest édesanyjukkal is.

Konstancia viszont mint a tišnovi Porta Coeli ciszterci apácakolostor⁶¹ alapítója kapcsolódott a királynék idősebb generációjához, amelynek tagjai jobban azonosultak a ciszterci rend szellemiségével.⁶² Nem zárható ki azonban Konstancia alapító szerepe a nagyszombati klarissza kolostor létrehozásában sem.⁶³ A kezdeti hírek arról, hogy Konstancia kolostort akart alapítani Prágában,

59 Žemlička 2002, 157.

60 Vyskočil 1934, 15.

61 A kolostor történetéről és építéstörténeti fejlődéséről lásd Foltyn 2005, 612–620.

62 Ezzel egyben apja, III. Béla és bátyja, II. András örökségét is magáénak vallotta. Mindketten jelentős szerepet játszottak több jelentős magyarországi ciszterci kolostor alapításában. Lásd pl. Kolářová Takácsová 2024, 115.

63 Kolářová Takácsová 2024, 107., 111.

olyan feltételezéseket szültek, hogy a kolostor a klarissza nővérek számára épült volna, ám ezt az alapítást azután leánya, Ágnes valósította meg.⁶⁴ Prágai Szent Ágnes volt az egyetlen leánya, akivel felnőttkorában állandóbb kapcsolatot tartott. A francia gótikával felfedezhető építészeti hasonlóságok,⁶⁵ amelyek az anya és leánya alapításaiban láthatók, csak megerősítik ennek igazságát.⁶⁶ Helena Soukupová⁶⁷ megfigyelése szerint a tišnovi kolostorral kapcsolatban a prágai klarissza kolostor azon részeire kell figyelmet fordítani, amelyek 1238 és 1245 között épültek. A prágai Szent Ágnes-kolostornak ezen szakasza a klarissza kolostor kerengőjét, a Szent Ferenc-templom szentélyét, a Szűz Mária-kápolnát és a Mária Magdolna-kápolnát (más néven az Ágnes-oratóriumot) foglalja magában. Ráadásul több azonos kőfaragójel jelent meg mindkét kolostoron.⁶⁸ A számottevő alapítói tevékenység mögött, amelyet Ágnes édesanyja halála után is folytatott, a IV. Béla magyar királlyal való közvetlen kapcsolatát is sejthetjük. Amint korábban szó esett róla, Csemegi József éppen ebben látott kapcsolatot a IV. Béla korabeli Magyarország épületei és a tišnovi ciszterci apácakolostor között. Továbbá a Prágai Szent Ágnes által Prágában megvalósított kettős kolostor típusa lehetett a mintaképe a Nyulak szigetén újonnan épült domonkos apácakolostornak. IV. Béla a kolostort leánya, Árpád-házi Szent Margit számára alapította, de ide tervezhette a maga végső nyughelyét is.⁶⁹ Véleményem szerint a domonkos apácakolostor templomszentélye az Árpád-házi királyi dinasztia végső nyughelyeként jöhetett számításba, amint Prágában a Szent Ágnes-kolostorban is királyi temetkezésekre került sor. Végül azonban IV. Béla és hitvese nem ezt a kolostort választotta végső nyughelyéül. Fügedi Erik⁷⁰ hívta fel a figyelmet arra a tényre, hogy a Domonkos-rend királyi támogattságában az 1260-as években döntő fordulat állt be. Fügedi Erik ennek okát elsősorban a

64 Joachimová 1968, 495–499.

65 A kutatók többsége szerint a franciás stíluskapcsolatok a német térségen keresztül kerülhettek a cseh környezetbe. Pl. Kuthan 1994, 19., 403–404.

66 Kuthan 1994, 331.

67 Soukupová 1989, 113.

68 Soukupová 1989, 82.

69 Kolářová Takácsová 2017.

70 Fügedi 1972.

IV. Béla dinasztikus terveibe történt beavatkozásban, Margit királyi hercegnő és II. Přemysl Ottokár cseh király tervezett házasságának megghiúsításában látta.⁷¹ Később Margit bátyját itt temették el.⁷² Ez az összefüggés arra utal, hogy anyja halála után Ágnes továbbra is élénk kapcsolatot ápolt a magyar királyi családdal.

Árpád-házi Szent Erzsébet tisztelete

A három királylány (Konstancia, Anna és Ágnes) rokonuk, Árpád-házi Szent Erzsébet iránti tisztelete szintén magyar gyökereikhez kapcsolódik. Erzsébet példáját követve Anna és Ágnes is kórházakat alapítottak, és karitatív tevékenységet folytattak, ami a koldulórendi kegyességen alapuló új szellemi irányzatokhoz kapcsolódott. Erzsébet 1211-ben Magyarországról Tübingiába tett utazása során Kloboukyban és Zábrdovicében személyesen is találkozhatott Konstanciával.⁷³ Azt, hogy a cseh házaspár követte Árpád-házi Erzsébet életét, bizonyítja, hogy a tübingiai Landgrafenpsalter⁷⁴ egyik lapján Konstancia és férje látható. A tišnovi ciszterci apácakolostorhoz kapcsolódó női alakot ábrázoló timpanont Jiří Doležel szintén úgy értelmezte mint Árpád-házi Erzsébet nagyon korai ábrázolását. (17. kép) Ez azt jelentené, hogy maga Konstancia kezdte el tisztelni családja egyik fontos szentjének emlékét kolostorában.⁷⁵ Az is lehetséges, hogy Árpád-házi Konstancia személyesen is részt vett Erzsébet földi maradványainak ünnepélyes átvitelén (transzlációján).⁷⁶ Ágnes nem tudott részt venni ezen az eseményen, hiszen már 1234-ben letette fogadalmát. Anna viszont jelen lehetett, és találkozhatott anyjával, Konstanciával. Tudjuk, hogy Anna előmozdította Árpád-házi Szent Erzsébet kultuszát Sziléziában. Az általa alapított wrocławai kórházat is Erzsébetnek szentelték. Szent Erzsébet bordájának értékes ereklyéjét a trzebnicai kolostornak adományozta, de megajándékozta a marburgi Szent

71 Kutnyanszky 2000, 86.

72 Feuerné Tóth 1964.

73 CDB III/I, 363.

74 Wehli 2014, 61–64. Jelen kötetben az ábrázolást lásd Keréjkártó Ágnes tanulmánya, 2–3. kép.

75 Doležel 2011, 33–67.

76 Frase 1983, 39–42.

17. kép. Timpanon Árpád-házi Szent Erzsébet vagy Árpád-házi Konstancia ábrázolásával, Předklášteří u Tišnova, 1240 körül. Forrás: a szerző archívuma

Erzsébet-templomot is.⁷⁷ Bizonyára még több példát lehetne felsorolni, amelyek Konstancia és leányai Árpád-házi Szent Erzsébet tiszteletére utalhatnak. Az Árpád-házi hercegnő kultusza vallásosságuk közös jellemzőjévé vált.

Konstancia állítólagos leánya, Vilemína azért érdekes vizsgálatunk szempontjából, mert az inkvizíciós vizsgálati iratokban megjelenő állítás, amely szerint királyi származású volt, jól magyarázható azzal, hogy Konstancia közel állt a ciszterci miliőhöz. Még ha el is fogadjuk, hogy Vilemína királyi származása merő fikció, az, hogy Konstancia édesanyjaként jelenik meg, utóbbi személyének uralkodói és alapítói jelentőségét hangsúlyozza.

A fenti történelmi tényekből, de Konstancia királyné és leányai alapító tevékenységéből is kitűnik, hogy koruk legjelentősebb asszonyai közé tartoztak,

⁷⁷ Sládková 2023, 41.

és hogy jelentős szerepet játszottak a művészet és a kultúra internacionális jellegében Közép-Európában.

Felhasznált irodalom

Források

- CDB III/I. Friedrich, Gustavus (ed.): *Codex Diplomaticus et Epistolaris Regni Bohemiae* III/I. Praha, 1943.
- MPH IVa. Semkowicz, Alexander (ed.): *Vita Annae ducissae Silesiae*. Monumenta Poloniae historica IV. Lwów, 1884.

Szakirodalom

- Augustovič–Raška 2024. Augustovič, Michal – Raška, David (eds.): *Gothic Route, Crossroad of Culture and Heritage. Gothic Route Conference Proceedings V*. Rožňava, 2024.
- Benedetti 1998. Benedetti, Marina: *Io non sono Dio: Guglielma di Milano e i Figli dello Spirito santo*. Biblioteca Francescana, Milano, 1998.
- Benedetti 1999. Benedetti, Marina: *Milano 1300: I processi inquisitoriali contro le devote e i devoti di santa Guglielma*. Libri Scheiwiller, Milano, 1999.
- Benešová et al. 2022. Benešová, Klára – Michalsky, Tanja – Rywková, Daniela – Scirocco, Elisabetta (eds.): *Convivium supplementum. Royal Nunneries at the Center of Medieval Europe, Art, Architecture, Aesthetics (13th–14th Centuries)*. Brepols, Brno, 2022.
- Cetwiński 1997. Cetwiński, Marek: „Anna beatissima“, wokół średniowiecznej biografii dobrodziejki benedyktynów krzeszowskich. In Dziurla, Henryk – Bobowski, Kazimierz (eds.): *Krzeszów łaską uświęcony*. Wrocław, 1997. 31–37.
- Csemegei 1955. Csemegei József: *A budavári főtemplom*. Képzőművészeti Alap Kiadványllalata, Budapest, 1955.
- Dáňová–Chlumská 2016. Dáňová, Helena – Chlumská, Štěpánka: *Kláster sv. Anežky České: průvodce areálem*. Národní galerie v Praze, Praha, 2016.

- Doležel 2011. Doležel, Jiří: Tisnovsky tympanon. K rane ucte a ikonografii sv. Alzbety Durynske. *Studia Mediaevalia Bohemica*, (2011), 3. sz. 33–67.
- Dziurla–Bobowski 1997. Dziurla, Henryk – Bobowski, Kazimierz: *Krzeszów uświęcony łaską*. Wydawn. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 1997, 31–37.
- Falvay 2008. Falvay Dávid: Szent Erzsébet, Szent Vilma és a magyar királyi származás mint toposz Itáliában. *Aetas*, 23. (2008), 1. sz. 64–76.
- Feuerné Tóth 1964. Feuerné Tóth Rózsa: V. István király sírja a margitszigeti domonkos apácakolostor templomában. *Budapest Régiségei*, 21. (1964), 115–131.
- Feuerné Tóth 1971. Feuerné Tóth Rózsa: A margitszigeti domonkos kolostor. *Budapest Régiségei*, 22. (1971), 245–269.
- Foltýn 2005. Foltýn, Dušan: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Libri, Praha, 2005.
- Foltýn 2016. Foltýn, Dušan: Fenomén dvojkláštera a konvent Na Františku, kláštery sdružené a sousedící. In Dáňová, Helena – Chlumská, Štěpánka (eds.): *Klášter sv. Anežky České: průvodce areálem*. Národní galerie v Praze, Praha, 2016. 53–57.
- Frase 1983. Frase, Michael: Die Translation der heiligen Elisabeth am 1. Mai 1236: Überlegungen zur Teilnehmerzahl des Festes und zur Problematik des Ölwunders. In *Elisabeth, der Deutsche Orden und ihre Kirche. Festschrift zur 700jährigen Wiederkehr der Weihe der Elisabethkirche Marburg*. N. G. Elwert Verlag, Marburg, 1983. 39–42.
- Fügedi 1972. Fügedi Erik: Koldulórendek és városfejlődés Magyarországon. *Századok*, 106. (1972), 1. sz. 69–95.
- Irásné Melis 1999. Irásné Melis Katalin: Régészeti adatok a budapesti 11–13. századi királyi udvarhelyek kutatásához. *Budapest Régiségei*, 33. (1999), 291–312.
- Joachimová 1968. Joachimová, Jiřina: Fundace královny Konstancie a pražské statky německých rytířů. *Umění*, 16. (1968), 495–501.
- Klanciczay 2000. Klanciczay Gábor: *Az uralkodók szentsége a középkorban*. Balassi, Budapest, 2000.

- Klaniczay 2002. Klaniczay, Gábor: *Holy Rules and Blessed Princesses. Dynastic Cults in Medieval Central Europe*. Cambridge University Press, Cambridge, 2002.
- Kolářová Takácsová 2013. Kolářová Takácsová, Kornélia: Svatá Markéta Uher-ská a klášter dominikánek na Zaječím ostrově na Dunaji. In Šmied, Miroslav – Záruba, František (eds.): *Svatá Anežka Česká a velké ženy její doby*. NLN, Praha, 2013. 248–259.
- Kolářová Takácsová 2016. Kolářová Takácsová, Kornélia: Kostel dominikánek na Markétině ostrově v Budapešti a problematika dlouhého presbytáře v kostelech ženských žebravých řádů v 13. století. In Nespěšná Hamsíková, Magdaléna – Peroutková, Jana – Scholz, Stefan (eds.): *Ecclesia docta. Společensví ducha a umění. K životnímu jubileu profesora Jiřího Kuthana*. NLN, Praha, 2016. 262–273.
- Kolářová Takácsová 2022. Kolářová Takácsová, Kornélia (ed.): *Ženy ve středověku, zakladatelky, mecenášky, matky*. Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 2022.
- Kolářová Takácsová 2024. Kolářová Takácsová, Kornélia: Founding Activities and Contacts of Constance of Hungary. In Augustovič, Michal – Raška, David (eds.): *Gothic Route, Crossroad of Culture and Heritage. Gothic Route Conference Proceedings V*. Rožňava, 2024. 104–120.
- Kovács 2010. Kovács Zsuzsa: *Szent Vilma magyar királyné legendája*. PhD-értekezés, Szegedi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskola, 2010.
- Kozaczewski 1960. Kozaczewski, Tadeusz: Kościół klarysek, dwór księżnej Anny a dom kupców. *Zeszyty. Naukowe Politechniki Wrocławskiej: Architektura*, 36. (1960), 4. sz. 83–91.
- Kuthan 1991. Kuthan, Jiří: *Zakladatelské dílo Přemysla Otakara II. v Rakousku a ve Štýrsku*. Academia, Praha, 1991.
- Kuthan 1994. Kuthan, Jiří: *Česká architektura v době posledních Přemyslovců*. Tina, Praha, 1994.
- Kuthan 2008. Kuthan, Jiří: *Splendor et Gloria Regni Bohemiae. Umělecké dílo jako projev vladařské reprezentace a symbol státní identity*. Ústav dějin křesťanského umění Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, Praha, 2008.

- Kutnyanszky 2000. Kutnyanszky Ildikó: A koldulórendek és építészetünk az Árpád-kori Magyarországon. In Rostás Tibor – Simon Anna (szerk.): *Tanulmányok Tóth Sándor 60. születésnapjára*. ELTE BTK Hallgatói Önkormányzat, Budapest, 2000. 83–127.
- Líbal 1984. Líbal, Dobroslav: Gotická architektura. *Dějiny českého výtvarného umění*, I/1. (1984).
- Małachowicz 1973. Małachowicz, Edmund: *Mauzoleum Piastów wrocławskich*. Wrocław, 1973.
- Malta 2021. Malta, Marzena: The Power and Influence of the Přemyslid Wives and Daughters. *Journal of the Australian Early Medieval Association*, 17. (2021), 2. sz. 135–163. <https://doi.org/10.35253/JAEMA.2021.2.3>
- Nespěšná Hamsíková–Peroutková–Scholz 2016. Nespěšná Hamsíková, Magdaléna – Peroutková, Jana – Scholz, Stefan (eds.): *Ecclesia docta. Společensví ducha a umění. K životnímu jubileu profesora Jiřího Kuthana*. NLN, Praha, 2016.
- Nodl–Šmahel 2002. Nodl, Martin – Šmahel, František (eds.): *Člověk českého středověku*. Argo, Praha, 2002.
- Novotný 1928. Novotný, Václav: *České dějiny. Díl I. Část 3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253)*. Jan Laichter, Praha, 1928.
- Palacky 1838. Palacky, Franz: *Literarische Reise nach Italien im Jahre 1837. Aufsuchung von Quellen der böhmischen und mährischen Geschichte*. Bei Kronberger's Witwe und Weber, Prag, 1838.
- Palacký 1973. Palacký, František: *Dějiny národu českého VI*. Odeon, Praha, 1973.
- Papp 2014. Papp Júlia: *A zsoltaróktól a rózsaszín regényig. Fejezetek a magyar női művelődéstörténetéből*. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2014.
- Ratajczak 2005. Ratajczak, Krzysztof: *Edukacja kobiet w kręgu dynastii piastowskiej w średniowieczu*. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań, 2005.
- Rostás–Simon 2000. Rostás Tibor – Simon Anna (szerk.): *Tanulmányok Tóth Sándor 60. születésnapjára*. ELTE BTK Hallgatói Önkormányzat, Budapest, 2000.
- Schenkluhn 2000. Schenkluhn, Wolfgang: *Architektur der Bettelorden. Die Baukunst der Dominikaner und Franciskaner in Europa*. WBG, Darmstadt, 2000.

- Sládková 2013. Sládková, Kateřina: Anna Slezska. In Šmied, Miroslav – Záruba, František (eds.): *Svatá Anežka Česká a velké ženy její doby*. NLN, Praha, 2013. 209–218.
- Sládková 2022. Sládková, Kateřina: Recepce kultu Alžběty Durynské mezi urozenými ženami 13. a 14. století. Příspěvek k poutím a relikviím. *Marginalia Historica*, (2021), 2. sz. 29–55.
- Stará 2009. Stará, Lenka: *Vilemína z Milána a její stoupenci*. Magisterská diplomová práce. Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Ústav religionistiky, Brno, 2009.
- Sutowicz 2006. Sutowicz, Anna: Fundacja Klasztoru klarysek Wrocławskich na tle fundacji innych placówek żeńskiego zakonu franciszkańskiego na ziemiach Polskich. *Perspektiva*, 5. (2006), 2. sz. 122–140.
- Soukupová 1989. Soukupová, Helena: *Anežský klášter v Praze*. Odeon, Praha, 1989.
- Soukupová 2013. Soukupová, Helena: Anežčin stavební a duchovní počín – klášter Na Františku (k 750. výročí založení královského pohřebiště). In Šmied, Miroslav – Záruba, František (eds.): *Svatá Anežka Česká a velké ženy její doby*. NLN, Praha, 2013.
- Šmied–Záruba 2013. Šmied, Miroslav – Záruba, František (eds.): *Svatá Anežka Česká a velké ženy její doby*. NLN, Praha, 2013.
- Takács 2022. Takács, Ágoston: Byl dominikánský klášter na Markétině ostrově v Budapešti dvojitým klášteřem? In Kolářová Takácsová, Kornélia (ed.): *Ženy ve středověku, zakladatelky, mecenášky, matky*. Praha, 2022, 90–97.
- Vaniček 2000. Vaniček, Vratislav: *Velké dějiny země Koruny české. II*. Praha, 2000.
- Vyskočil 1933. Vyskočil, Jan Kapistrán: *Blahoslavená Anežka Česká, kulturní obraz světice XIII. století*. Universum, Praha, 1933.
- Wehli 2014. Wehli Tünde: Gertrúd királyné imakönyvvél a kezében. In Papp Júlia (szerk.): *A zsolároktól a rózsaszín regényig. Fejezetek a magyar női művelődéstörténetéből*. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2014.
- Žemlička 2002. Žemlička, Josef: *Počátky Čech královských, 1198–1253. Proměna státu a společnosti*. Lidové Noviny, Praha, 2002.

